МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «ВІЦЕБСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

ІМЯ П. М. МАШЭРАВА»

Філалагічны факультэт

Кафедра беларускага мовазнаўства

Дапушчана да абароны
“10” чэрвеня 2020г.
Загадчык кафедры
Г.А. Арцямёнак

МАГІСТАРСКАЯ ДЫСЕРТАЦЫЯ

ІНДЫВІДУАЛЬНА-АЎТАРСКІЯ АСАБЛІВАСЦІ КОЛЕРАПІСУ Ў МОВЕ ТВОРАЎ ЯНКІ КУПАЛЫ І МАРЫІ КАНАПНІЦКАЙ

Спецыяльнасць 1-21 80 11 Мовазнаўства

Анціпенка Таццяна Германаўна,
магістрант

Навуковы кіраўнік:
Арцямёнак Генадзь Антонавіч,
загадчык кафедры беларускага мовазнаўства, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Работа защищена 29.06.2020 с оценкой 7 (семь)
Секретарь ГЭК №6

Віцебск, 2020

Рэферат

Магістарская дысертацыя 79 с., 6 табл., 72 крыніцы, 1 дадатак.

КАЛАРОНІМ, ЭПІТЭТ, ІНДЫВІДУАЛЬНА-АЎТАРСКІЯ АСАБЛІВАСЦІ, СЕМАНТЫКА, ЛЕКСЕМА, КОЛЕРАКОД, КОЛЕРАЭЛЕМЕНТ.

Аб'ект даследавання – колераабазначэнні ў паэтычных творах Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай.

Прадмет даследавання – індывідуальна-аўтарскія асаблівасці колерапісу ў мове твораў Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай.

Мэта даследавання – выяўленне і апісанне індывідуальна-аўтарскіх асаблівасцяў выкарыстання каларонімаў-эпітэтаў у мове твораў Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай.

Метады даследавання: лінгвастылістычны, супастаўляльны і метад кантэнт-аналізу.

Элементы навізны: упершыню вылучаны і прааналізаваны лексіка-семантычныя і структурна-граматычныя асаблівасці каларонімаў у творах Я. Купалы і М. Канапніцкай, а таксама сродкі мастацкай выразнасці, у склад якіх уваходзяць каларонімы.

Практычная і тэарэтычная значнасць працы заключаецца ў тым, што вынікі і фактычны матэрыял могуць быць выкарыстаны настаўнікамі-філолагамі на ўроках беларускай мовы і літаратуры, студэнтамі для напісання курсавых і дыпломных прац, а таксама пры далейшай распрацоўцы праблемы колераабазначэння ў беларускай мове.

Змест

Уводзіны 5

1 Тэарэтычныя аспекты даследавання колераабазначэнняў 8

1.1 Паняцце і месца каларыстычнай лексікі ў сучаснай лінгвістыцы 8

1.2 Сістэма колераабазначэнняў у сучаснай мове: лексіка-семантычнае поле "колер" 13

2 Колькасная характарыстыка выкарыстання каларонімаў у мове твораў Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай 23

2.1 Частотнасць каларонімаў у мове твораў Янкі Купалы 23

2.2 Частотнасць каларонімаў у мове твораў Марыі Канапніцкай 26

3 Семантычныя асаблівасці каларыстычнай лексікі ў мове твораў Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай 29

3.1 Семантычная характарыстыка функцыянавання каларыстычнай лексікі ў мове твораў Янкі Купалы 29

3.1.1 Колеракод *"белы"* 29

3.1.2 Колеракод *"зялёны"* 31

3.1.3 Колеракод *"жоўты"* 32

3.1.4 Колеракод *"чорны"* 33

3.1.5 Колеракод *"чырвоны"* 33

3.1.6 Колеракод *"сіні"* 34

3.2 Семантычная характарыстыка функцыянавання каларыстычнай лексікі ў мове твораў Марыі Канапніцкай 35

3.2.1 Колеракод *"biały"* 35

3.2.2 Колеракод *"czarny"* 36

3.2.3 Колеракод *"żółty"* 36

3.2.4 Колеракод *"czerwony"* 36

3.2.5 Колеракод *"błękitny"* 37

3.2.6 Колеракод *"zielony"* 37

4 Індывідуальна-аўтарскія асаблівасці колерапісу ў мове твораў Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай 39

4.1 Колеравыя эпітэты ў мове твораў Янкі Купалы 39
4.1.1 Метафарызаваныя эпітэты ў мове твораў Янкі Купалы 43
4.1.2 Сталыя эпітэты 44
4.2 Колеравыя эпітэты ў мове твораў Марыі Канапніцкай 46
4.2.1 Метафарызаваныя эпітэты ў мове твораў Марыі Канапніцкай 51
4.2.2 Сталыя эпітэты 52
Заключэнне 54
Спіс выкарыстаных крыніц.. 57
Дадатак. Рэестр каларонімаў.. 63
А. Лірыка Янкі Купалы 63
Б. Лірыка Марыі Канапніцкай 73

Уводзіны

Са старажытных часоў і да нашых дзён колер з'яўляецца неад'емнай часткай жыцця чалавека. Усё, што мы бачым вакол сябе, мае свой колер. Як вядома, колер – уласцівасць прадметаў і з'яў, якая ацэньваецца зрокам чалавека, перш за ўсё ён характарызуе афарбоўку прадметаў. Навукоўцы даказалі, што колер – адчуванне, якое ўспрымаецца чалавекам шматбакова, з удзелам усіх пачуццяў: зроку, слыху, смаку, нюху.

Колер выклікае ў чалавека фізіялагічныя і эстэтычныя рэакцыі. Словы са значэннем колеру валодаюць істотным сімвалічным патэнцыялам, адыгрываюць значную ролю ў выяўленні аўтарскай задумы і забеспячэнні своеасаблівага эстэтычнага дыялогу паміж пісьменнікам і чытачом. Для чалавека колер становіцца носьбітам пэўнай інфармацыі.

Калі звяртацца да мастацтва мінулых стагоддзяў, мы бачым, што чалавек знаходзіўся ў пастаянным пошуку вытанчаных колеравых рашэнняў. Колер ва ўсе часы з'яўляўся сродкам мастацкага самавыражэння розных народаў. Ён можа кіраваць нашай увагай, прыцягваць погляд да галоўнага ці адцягваць ад другаснага альбо наадварот.

Першую зладжаную сістэму колераў стварыў Леанарда да Вінчы. Ён выявіў, што разнастайнасць колеру можа быць абмежавана: "Простых колераў шэсць: *белы*, *жоўты*, *зялёны*, *сіні*, *чырвоны* і *чорны*", – але і абазначыў два магчымыя аспекты колераў: мастацкі і фізічны.

Знакаміты нямецкі паэт Іаган Вольфганг Гётэ стварыў велізарную (1400 старонак) "Працу аб прыродзе колеру" і сам цаніў яе вышэй за ўсе свае паэтычныя творы. Гётэ разглядаў колер комплексна, улічваючы псіхалагічны і фізіялагічны фактары.

"У сучаснай лінгвістычнай навуцы адным з актуальных пытанняў з'яўляецца колераабазначэнне мастацкага тэксту. Даследаванне сістэмы колераабазначэння многімі замежнымі і некаторымі айчыннымі навукоўцамі дазваляе меркаваць, што ў апошнія гады акрэсліваецца новы напрамак у мовазнаўстве, які можна ахарактарызаваць паняццем «лексічная каларыстыка»" [16, с. 3].

Колераабазначэнні вывучаліся навукоўцамі з розных пазіцый. Даследаванні, прысвечаныя структурна-семантычным асаблівасцям колеравай лексікі, гісторыі колеравых намінацый, іх словаўтваральнаму аналізу, асвятляюцца ў артыкулах, манаграфічных і дысертацыйных даследаваннях Р.В. Алімпіевай, Н.Б. Бахілінай, А.А. Брагінай, А.М. Граноўскай, М.Л. Жырмунскай, Т.І. Івановай, А.М. Калюты, Г.А. Ліліч, А.М. Панчанкі, Н.Ф. Пялевінай, С.В. Трыфанавай і іншых.

Праблемай фарміравання новых значэнняў слоў і словазлучэнняў на аснове колеравых азначэнняў займаліся А.А. Брагіна, В.Н. Клюева, Н.А. Кажэўнікава і інш.

Вялікая ўвага надавалася ўсебаковаму вывучэнню мовы колеравых сімвалаў (А.Д. Чарнова, В.І. Шэрцль).

Лексіка са значэннем колеру вывучалася як сродак стварэння мастацкай вобразнасці (С.В. Бекава, В.П. Гоманава, Л.А. Качаева, С.С. Назіраў, В.С. Сідарэц, Л.Ф. Сакалова, С.К. Скард і многія іншыя).

Важнае значэнне для разумення спецыфікі функцыянавання колеравых лексем у мастацкіх тэкстах маюць даследаванні польскіх навукоўцаў А. Заўшніцы (асаблівасці ўздзеяння на чалавека колеравых спалучэнняў) і М. Жэпіньскай (гісторыя колеру з пункту гледжання мастацтвазнаўства).

"Розныя лінгвістычныя аспекты ўжывання каларыстычнай лексікі аналізуюцца ў дысертацыйных даследаваннях І. Куліковай, С. Бекавай, В. Паршынай, С. Бабыль, М. Піменавай, Т. Нікулінай і іншых навукоўцаў" [16, с. 7].

Менш актыўна праблема колераабазначэння даследавалася беларускімі навукоўцамі. Варта адзначыць грунтоўную манаграфічную працу Л. Міронавай, дзе аўтар дэталёва разглядае развіццё колеравых асацыяцый.

Уласналінгвістычныя аспекты вывучэння колеравай лексікі знайшлі сваё адлюстраванне ў працах Л. Сямешкі, Ю. Бабіча, у асобных артыкулах іншых даследчыкаў (Т. Ганчаровай-Цынкевіч, Г. Горавай, М. Шабовіча).

Мэта дысертацыйнага даследавання: выяўленне і апісанне індывідуальна-аўтарскіх асаблівасцяў выкарыстання каларонімаў у мове твораў Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай.

Задачы даследавання:

– сабраць і класіфікаваць фактычны матэрыял са зборнікаў паэзіі Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай;

– выявіць частотнасць ужывання колеравай лексікі;

– прааналізаваць семантычныя асаблівасці і сінтагматычны патэнцыял каларонімаў;

– вызначыць спецыфічныя рысы выкарыстаных аўтарамі сродкаў мастацкай вобразнасці (колерапісу).

Аб'ект даследавання – колераабазначэнні ў паэтычных творах Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай.

Прадмет даследавання – індывідуальна-аўтарскія асаблівасці колерапісу ў мове твораў Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай.

Матэрыял даследавання – каларонімы, зафіксаваныя ў вершаваных творах Янкі Купалы і Марыі Канапніцкай (350 адзінак).

Метады даследавання: лінгвастылістычны, супастаўляльны і метад кантэнт-аналізу.

Практычная і тэарэтычная значнасць працы заключаецца ў тым, што яе вынікі і фактычны матэрыял могуць быць выкарыстаны настаўнікамі-філолагамі на ўроках беларускай мовы і літаратуры, студэнтамі для напісання курсавых і дыпломных прац, а таксама ў далейшым пры распрацоўцы праблемы колераабазначэння ў беларускай мове.

Спіс выкарыстаных крыніц

1 Zaręba, A. Nazwy barw w historii i dialektach języka polskego / A. Zaręba. – Kraków, 1954.

2 Абрагімовіч, М. Белы / М. Абрагімовіч // Роднае слова. – 2007. – № 1. – С. 31.

3 Абрагімовіч, М. Жоўты, зялёны, аранжавы, памяранцавы / М. Абрагімовіч, М // Роднае слова. – 2007. – № 12. – С. 85–86.

4 Абрамович, Г.Л. Введение в литературоведение: Учебник для фил. факультетов пед. институтов / Г.Л. Абрамович. – Москва, 1975. – 352 с.

5 Агостон, Ж. Теория цвета и ее применение в искусстве и дизайне / Ж. Агостон. – Москва, 1962. – 176 с.

6 Акуленка, А.А. Назвы колераў у беларускай літаратурнай мове / А.А. Акуленка, Г.Ф. Вештарт. – Мінск, 2003. – 34 с.

7 Анціпава, Н.Я. Жылі на белым свеце / Н.Я. Анціпава // Роднае слова. – № 4. – С. 92–93.

8 Апресян, Ю.Д. Лексическая семантика: 2-е изд., испр. и доп. / Ю.Д. Апресян // Избранные труды: в 2 т. Т. 1. Москва, 1995. – 472 с.

9 Аўрамчык, М. Пакутныя вандроўнікі / М. Аўрамчык // Полымя. – 1996. – №11. – С. 278–284.

10 Ахманова, О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – Москва, 1969. – 608 с.

11 Бабіч, Ю.М. А неба сіняе-сіняе – аж перасінела / Ю.М. Бабіч // Роднае слова. – 2009. – № 1. – С. 40–43.

12 Бабіч, Ю.М. Колер сёмы, колер сёмы фіялетавы вядома / Ю.М. Бабіч // Роднае слова. – 2010. – № 1. – С. 48–50.

13 Бабіч Ю.М. Пырскаў залатых лінуўся рой / Ю.М. Бабіч // Роднае слова. – 2008. – № 11. – С. 47–49.

14 Бабіч, Ю.М. Шумяць зялёныя прысады / Ю.М. Бабіч // Роднае слова. – 2008. – № 6. – С. 45–48.

15 Бабіч, Ю.М. Ззяе бурштынава-жоўтая светлыня: Жоўты колер і яго адценні ў творах беларускіх пісьменнікаў / Ю.М. Бабіч // Роднае слова. – 2008. – № 3. – С. 46–48.

16 Бабіч, Ю.М. Колеравая і светлавая эстэтыка ў мове твораў Якуба Коласа: Манаграфія / Ю.М. Бабіч. – Віцебск: Выдавецтва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2002. – 127 с.

17 Бабіч, Ю.М. Колеракод “белы” ў мове твораў Якуба Коласа / Ю.М. Бабіч // Роднае слова. – 2007. – № 3. – С. 15–18; № 4. – С. 15–19.

18 Бабіч, Ю.М. Семантычныя палі “Колер” і “Святло" ў мове твораў Я. Коласа: Аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук / БДУ. – Мн.: 1999. – 17 с.

19 Бабіч, Ю.М. Чырвоны колер і яго адценні ў творах беларускіх пісьменнікаў / Ю.М. Бабіч // Роднае слова. – 2007. – № 9. – С. 14–17.

20 Базыма, Б.А. Психология цвета: теория и практика / Б.А. Базыма. – СПб: Речь, 2005. – 203 с.

21 Барысенка, В.Я. Моўна-выяўленчыя сродкі ў паэзіі Васіля Віткі: манаграфія / В.Я. Барысенка. – Мазыр, 2011. – 180 с.

22 Бахилина, Н.Б. История цветового значения в русском языке / Н.Б. Бахилина. – М., 1975. – 288 с.

23 Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўн. / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. – Мінск: Беларусь, 2004. – 592 с.

24 Бецольд, В. Учение о цветах по отношению к искусству / В. Бецольд. – Л., 1978. – 208 с.

25 Бондс, Л. Цветотерапия на каждый день / Л. Бондс. – Санкт-Петербург, 1997. – 376 с.

26 Васілеўская, А.С. Колеравыя азначэнні ў мастацкіх тэкстах / А.С. Васілеўская // Беларускае асветніцтва: вопыт тысячагоддзя: Матэрыялы II Міжнар. кангр., Мінск, 17-19 мая 2000 г.: У 3 кн. – Мінск: БДПУ імя М. Танка, 2000. – Кн. 2. – С. 138–140.

27 Вежбицкая, А. Обозначения цвета и универсалии зрительного восприятия / А. Вежбицкая. // Язык. Культура. Познание. – Москва, 1991. – С. 231–291.

28 Вежбицкая, А. Язык, культура, познание / А. Вежбицкая. – М., 1997. – 416 с.

29 Вердиева, З.Н. Семантические поля в современном английском языке / З.Н. Вердиева. – Москва, 1986. – 120 с.

30 Винокур, Г.О. О языке художественной литературы / Г.О. Винокур. – М., 1991. – 448 с.

31 Волкава, Г. Вечнасць, устойлівасць, таямнічасць: Сіні колер у паэзіі Максіма Танка / Г. Волкава // Роднае слова. – 2007. – № 9. – С. 12–13.

32 Волкава, Г. Руды, чырвоны / Г. Волкава // Роднае слова. – 2007. – № 8. – С. 20.

33 Гаўрош, Н.В. Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы / Н.В. Гаўрош. – Мінск, 1991. – 175 с.

34 Гілевіч, Н.С. Паэтыка беларускай народнай лірыкі / Н.С. Гілевіч. – Мінск, 1975. – 288 с.

35 Горава, Г.В. Святло і свежасць: Семантыка белага колеру ў творах беларускага станковага жывапісу XX ст. / Г.В. Горава // Роднае слова. – 2007. – № 1. – С. 76–77.

36 Грамадчанка, Т. “За любоў да цябе я пакутаваць мушу… / Т. Грамадчанка // Роднае слова. – 1993. – № 4, с. 14–24.

37 Григорьева, И.В. К вопросу об изучении цвета в современной лингвистике.

38 Денисенко, В.Н. Семантическое поле как функция / В.Н. Денисенко // Филологические науки. – 2002. – № 4. – С. 44–52.

39 Драгунский, В.В. Цветовой личностный тест: Практическое пособие / В.В. Драгунский. – Минск, 2003. – 444 с.

40 Караганда: Вестник КарГУ , 2010 г., №1

41 Карасик, В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.

42 Комова, Т.А. Цветообозначения как объект категоризации (на материале русского и английского языков) / Т.А. Комова // Когнитивные аспекты языковой категоризации. – Рязань: Рязанский пед. ун-т, 2000. – С. 76–82.

43 Косых, Е.А. Система цветообозначений в русском языке: к созданию и публикации "Русской энциклопедии цвета" / Е.А. Косых // Вестник Барнаул. ун-та. – 2002. – № 2. – С. 28–34.

44 Кронгауз, М.А. Семантика / М.А. Кронгауз. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 352 с.

45 Кульпина, В.Г. Лингвистика цвета: Термины цвета в польском и русском языках / В.Г. Кульпина. – М.: Московский лицей, 2001. – 470 с.

46 Кульпина, В.Г. Лингвистика цвета: Теория цвета в польском и русском языках / В.Г. Кульпина. – М., 2001. – 470 с.

47 Лазарук, М.А. Слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў / М.А. Лазарук, А.Л. Ленсу. – Мінск, 1996. – 176 с.

48 Ляшчынская, В.А. Слова ў паэзіі Я. Купалы / В.А. Ляшчынская. – Минск: Бел. навука, 2004. – 272 с.

49 Макеенко, И.В. Семантика цвета в разноструктурных языках: универсальное и национальное / И.В. Макеенко. – Саратов, 1999. – 258 с.

50 Марціновіч, А. Дзе ж ты, храм праўды? / А. Марціновіч. – Мінск, 1996. – 190 с.

51 Миллер, Л. В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 39–46.

52 Миронова, Л.Н. Учение о цвете / Л.Н. Миронова. – Минск, 1993. – 463 с.

53 Миронова, Л.Н. Цветоведение / Л. Н. Миронова. – Минск, 2005. – 151 с.

54 Миронова, Л.Н. Цветоведение / Л.Н. Миронова. – Минск, 1984. – 286 с.

55 Некрасова, Е. Синее, голубое в поэзии С. Есенина / Е. Некрасова // Русская речь. – 1979. – № 4. – С. 27–30.

56 Основы литературоведения: Учебное пособие для фил. факультетов пед. университетов / В.П. Мещеряков, А.С. Козлов, Н.Т. Кубарев, М.Н. Сербул. – М., 2000. – 374 с.

57 Паршина, В.Л. Закономерности функционирования цветовых слов в поэтических произведениях Н.А. Некрасова / В.Л. Паршина. – Л., 1983. – 19 с.

58 Сельченок, К.В. Новейшая цветопсихология / К.В. Сельченок. – Минск, 2007. – 667 с.

59 Серов, Н.В. Цвет культуры / Н.В. Серов. – СПб., 2004. – 668 с.

60 Серов, Н.В. Античный хроматизм / Н.В. Серов. – СПб., 1995. – 477 с.

61 Сурина, М.О. История образования цветодидактики / М.О. Сурина, А.А. Сурин. – М., 2003. – 348 с.

62 Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5-ці тамах / пад агульнай рэдакцыяй К.К. Атраховіча. – Мінск: БелСЭ, 1977–1984. – Т. 1–5.

63 Трубецкой, Е. Избранные труды по филологии / Е. Трубецкой. – М., 1960. – 372 с.

64 Трыпуціна, Т.М. Аналіз слова- і фразеўжывання ў мастацкім тэксце: 3 нарыса пра мову Я. Брыля: Вучэб. дапаможнік / Т.М. Трыпуціна / Мін. дзярж. пед. ін-т; пад рэд. Ф. Янкоўскага. – Мінск, 1984. – 76 с.

65 Фадеева, Т.М. Структурно-семантическое своеобразие колоративных сложных эпитетов // Вестник МГОУ. Серия «Русская филология». – 2011. – № 5. – С. 40–45.

66 Фрумкина, Р.М. Психолингвистика: учеб. пособие / Р.М. Фрумкина. – Москва, 2003. – 316 с.

67 Фрумкина, Р.М. Концепт, категория, прототип // Лингвистическая и экстралингвистическая семантика: Сб. обзоров. – Москва, 1992. – С. 33–41.

68 Шанский, Н.М. В мире слов / Н.М. Шанский. – М., 1978. – 319 с.

69 Швед, І.А. Белы колер у вераваннях і абрадавай практыцы беларусаў / І.А. Швед // Роднае слова. – 2007. – № 3. – С. 92–94.

70 Швед, І.А. Жоўты колер у вераваннях і абрадавых практыках беларусаў / І.А. Швед // Роднае слова. – 2007. – № 12. – С. 82–84.

71 Щур, Г.С. Теория поля в лингвистике / Г.С. Щур. – М., 1974. – 247 с.

72 Ястраб, Ф. Цяпло колеру / Ф. Ястраб // Мастацтва. – 2005. – № 2. – С. 8–9.